

szemle

Kordokumentum Nyíregyházáról

Amikor bő egy esztendővel ezelőtt Felbermann Endre arra kért, olvassam el legújabb dolgozatát, és mondjak véleményem is róla, arra számítottam, elkészült végre a családja történetét feldolgozó munkával, hiszen tudtam, hogy évek óta kitartó szorgalommal gyűjtögeti a Felbermannokról fellelhető levéltári és anyakönyvi adatokat.

Azt is sejtettem, alapos munkát végezhetett, hiszen magam is segítettem, hogy a nyíregyházi levéltáron túl a hajdúböszörményi és a felvidéki levéltárakban is adatokhoz juthasson, s követhesse elődei kalandos-kacsringós útját. Ismertem és nagyra értékeltem korábbi családtörténeti kutakodásait is, az Inczédiokról, Nyíregyháza polgármestereiről, arról a galériáról, amit a városházán készített, és amelyért már korábban tiszteletbeli levéltárossá fogadtuk.

Egyszóval jól megírt, olvasmányos élvezetes családtörténeti dolgozatra számítottam, és ebben nem is csalódtam. A meglepetés az volt, hogy ezzel együtt kaptam kézhez Endre 20 éves közéleti pályafutásának az összegzését, bővebb leltárát is.

Elgondolkodtam persze azon, hogy mi készíttet egy fiatalembert arra, hogy ilyen memoár félét írjon, hiszen alig van túl az élete delén, és megélhet még, tevékenykedhet még újabb 20 éveket. Majd akkor elszámol az életével, közéleti munkásságával.

Egyébként is mostanában nem az a divat, hogy beszámolunk valamiről, hanem hogy elszámoltatnak bennünket. Ennek az új módinak már kormánybiztosa is

van. Hát várja ki a sorát, ne tolakodjon, hátha ő is sorra kerül majd egyszer.

Talán a hiúság, a halhatatlanság utáni vágy motiválta, hiszen mindnyájan esendők vagyunk, mindnyájan akarunk jeleket hagyni magunk után. Ki piramist épített, mert teheti, ki meg apróbb emlékekből próbál időtálló obeliszket emelni. De Endre már ezen is túl van, mert azt mondják, hogy aki nemzett egy gyermeket, és írt egy könyvet, az már tulajdonképpen halhatatlan.

Aztán amikor végigolvastam a húsz esztendő krónikáját, megvilágosodtak bennem az igazi okok: egyetértettem a szerzővel, hogy ezt az összegzést, ezt a leltárt el kellett készítenie. Egyetértettem, mert ez az összegzés nem elsősorban róla szól. Ez egy kis várostörténet, az elmúlt húsz év várostörténetének egy fontos szelete – Felbermann Endre szemüvegén keresztül.

Egyetértettem, mert a húsz esztendő számára valóban korszakhatárt jelent. Nem akar politikusként tovább részt venni a város életében, irányításában, de polgárként továbbra is tevékenykedni fog, és tevékenykedik is.

Korszakhatár ez a húsz év annak a pártnak a történetében is, amelyben politizált, és melyben sikereket ért el, mert ez a párt ma végnapjait éli.

Egyetértettem azért is, mert az elmúlt húsz év várostörténetéről nem készült ilyen publikus, a közönségnek szánt összegzés.

Azt ajánlottam viszont, hogy a családtörténeti munkát és a húsz év krónikáját válassza külön, mert az egyik a

nagyközönségnek íródott, a másik pedig a szűkebb családnak.

Így született meg aztán ez a kötet.

Természetesen a kötet első írása, első kis fejezete a szerzőről szól – Életutam a rendszerváltásig címmel. A szorosan vett életrajzi adatokon túl az az érdekessége, hogy fellebbenti a fátylat arról, hogyan lett politikus, hogyan kezdett politizálni.

Maga mondja el, hogy szinte előzmények nélkül, a rendszerváltás hajnalán berobbant az életébe a politika. Nem készült, nem számított rá, hogy az első szabad önkormányzati választás után városi képviselő lesz, mi több, a város alpolgármestere, és nem is egy, hanem két cikluson keresztül.

A kötet fejezetei igazodnak a választási ciklusokhoz, négy-négy esztendő történéseit sorjázza a szerző, azokat, amelyek a városfejlesztéssel, a városüzemeltetéssel kapcsolatosak. Ezeket a hatásköröket kapta ugyanis az első ciklusban, és tartotta meg a másodikban is, kiegészítve a sporttal, majd a környezetvédelemmel.

Olvashatunk az első, körüti benzinkút történetéről, ünnepélyes átadásáról, a közüzemek átalakításáról, a város tudatos jövőbelátó földvásárlásairól, azok hasznosításáról, az ipari parkról. És gyönyörködhetünk a sok-sok színes igen igényesen összeválogatott képanyagban, mely az egyébként is szép kivitelezésű kötet igazi ékessége.

Nekem azonban meg kell bocsátaniuk, hogy nem ezeket részletezem, hanem Endrének egy önként vállalt, lelkesedéssel végzett rendhagyó munkájáról szölok. Rendhagyó mert igazán nem várható el egy műszaki embertől, hogy a várostörténet iránt különösebben érdeklődjön, és különösen nem várható el egy olyan műszaki embertől, aki nem is a város szülötte, nem tősgyökeres nyíregyházi, hanem csak olyan „bekerült” – ahogy nálunk, a Rétközben mondják.

Alpolgármesterségének második ciklusában ismerkedtünk össze. Egyre többször járt a levéltárban, órákig beszélgetett Margócsy tanár úrral, Jócó

bácsival, aztán többször találkoztam a könyvtárban, a múzeumban is vele. Gyűjtötte az anyagot az „Emlékek a múltból” című gyönyörű képeskönyvéhez, kutatta Nyíregyháza polgármestereinek az életét, a róluk fellelhető képeket, készítette az Inczédiék családfáját, szervezte találkozójukat, és beleszeretett Nyíregyháza gyönyörű 1837-es kiváltságlevelébe.

Addig serénykedett, addig tüsténkedett, hogy sikerült egy bankvezért megnyernie a kiváltságlevelé reprint kiadásához. Ez persze mind-mind megtalálható ebben a kötetben, sok-sok emlékezetes eseménnyel, pillanattal együtt – közöttük találkozás Göncz Árpád elnök úrral, Magyar Bálint miniszterrel, a Károlyi szobor terve, avatása, Jócó bácsi utászcsizmája, pontosabban a „40 hónap utászcsizmában” című könyv és az „Utcák, terek, emléktáblák” IV. kötetének kiadása, bemutatása is.

A kötetben külön fejezetet kapott a testvérvárosi kapcsolatok története. Magam sem tudtam, hogy Nyíregyházának kilenc várossal van ilyen szerződése, kapcsolata. Alpolgármesterként, tanácsnokként többször járt ezekben a városokban, ottani emlékeit, élményeit fogta színes csokorba.

Sokat gondolkodtam magam is, és gondolkodott Endre is azon, hogy a következő fejezet kerüljön-e a kötetbe, az, amely az „Eredményeim az országgyűlési illetve önkormányzati választásokon” címet viseli. Aztán úgy döntöttünk, maradjon, hiszen ez is várostörténet, és nemcsak Felbermann Endre eredményeit lehet nyomon követni, hanem minden indulóét. Egyébként úgy, ahogyan itt össze-sítve találjuk, most csupán a levéltárban lehetne megtekinteni, hozzájutni.

A kötet képanyagának fontos részét alkotják az önkormányzati tablók. Megtudhatjuk, hogy a tablókészítés ötlete Endrétől származik – ahogyan írja, 1994 nyarán „ugrott be az agyába” az ötlet, és az ötlet olyan sikeres volt, hogy a megyei önkormányzat is átvette.

A kötet utolsó, ötödik tablóján már csak három olyan személy található,

akik minden tablón szerepelnek: Csabai Lászlóné, Turcsik László és a szerző.

Számomra a könyv legérdekesebb fejezete a „Kedvelt kiadványaim” címet viseli. Ebben a szerző összegzi azt a munkát, amelyet Nyíregyháza múltjának kutatásában végzett. Részben úgy, hogy saját kutatási eredményeit tette közzé, részben úgy, hogy segítséget nyújtott fontos események megszervezéséhez, kiadványok megjelenítéséhez.

Talán a teremben ülők közül is kevesen tudják, hogy az Inczédiék mellett elkészítette a Bencs família családfáját is, megírta a Római Katolikus Plébánia rövid történetét, szorgalmazta Geduly Henrik „Nyíregyháza az ezredik évben” című könyvének reprint kiadását, és előszót is írt hozzá.

Röviden: nem csak Nyíregyháza infrastruktúrájában, városfejlesztésében, hanem múltjának kutatásában, a múlt emlékeinek megbecsülésében is marandót alkotott. Igaza van Mádi Zoltánnak, Nyíregyháza rendszerváltás utáni első polgármesterének, aki azt mondta: „Endre, Te javíthatatlan idealista ember vagy, de maradj ilyennek, mert mi így szeretünk.” Ez az idealista ember a kötet zárszavában úgy köszön el az olvasótól: „Köszönöm Nyíregyháza!”.

Csak én teszem hozzá: Nyíregyháza is köszönheti Felbermann Endrének.

Erről a nagyon-nagyon igényes nyomda-technikával készült kötetről azt állítottam, hogy várostörténet Felbermann Endre szemüvegén keresztül. A szemüveg mögött ott van maga az ember is, aki most kiadja magát az olvasónak. Védtelen lesz, fegyvertelen lesz, pőrére vetkőzik, hiszen őszintén, nyíltan szól önmagáról. Elénk tárja életét, beszél botlásairól, tévedéseiről, büszkélkedik eredményeivel, melyeket az elmúlt húsz évben politikusként elért. Sorjázza elismeréseit, kitüntetéseit, nagyhírű, nagynevű barátait, politikustársait, akikkel együtt dolgozott, szóval a legőszintebben, a legnyíltabban mutatja meg magát. Éppen ezért válik védtelenné. Ám tudjuk, ő egy örök idealista, és így szeretjük, éppen ezért szeretjük.

Ez az idealista, de műszaki ember lévén, mégiscsak praktikus, gyakorlati gondolkodású ember, ha tehetné, megreformálná a politikai életet is.

„Azt hiszem – írja – hogy négyévenként nem választásokat kellene tartani, hanem rendszerváltás csinálni. Talán akkor négyévenként mindig szüzek kezdenék a politikát formálni.”

Az első választási ciklus eredményeinek összegzésében meg is indokolja ezt a javaslatát. „Akkor még – tudniillik az első választási ciklusban – zömében egy önzetlen, tenni akaró, és tiszta fejjel gondolkodó, kissé naiv, idealista, mondhatnám azt is, hogy politika-igaz szűz csapat akarta megváltani a világot. Aztán ez lassan megváltozott. A hatalomba kerültek is megéreztek az abban rejlő édes mámort, a társadalom széles rétegei által nyújtott láthatatlan előnyöket, és természetesen sokak számára egy magasabb élet-színvonal biztosításának a lehetőségét.”

Bölcs gondolatok, annyi kiegészítéssel, hogy ezek a „láthatatlan előnyök” ma már nagyon is jól látszanak.

Van egy kedvenc képem a kötetben a szerzőről, egy 1995-ös városháza előtti felvétel. A fekete-fehér fotó nyugodt, kiegyensúlyozott embert mutat, aki a következőket mondja: „Jó érzés így egyben látni és összefoglalva olvasni, hogy tudtam tenni és tehettem is a városért. Megtanultam, hogy a közéletben a munkáért nem nagyon jár köszönet, de ha tisztában vagy magaddal, akkor a sikereket, az örömeiket és a belső elégedettséget nem veheti el tőled senki, az örökre a tied marad.”

Ezekkel a gondolatokkal ajánlom mindenkinek jó szívvel Felbermann Endre „Húsz év a nyíregyházi önkormányzatban” című, szép kiállítású kötetét.

Elhangzott 2010. december 16-án, a Kodály Zoltán Általános Iskolában, a kötet bemutatóján.

Felbermann Endre: Húsz év a nyíregyházi önkormányzatban. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza, 2010. 112 p.

Nagy Ferenc

Közelebb a nyíregyházi színházhoz

Nagy meglepetést okozott számomra a Móricz Zsigmond Színház, amellyel az idei évadban volt szerencsém megismerkedni. Örömmel tapasztaltam, hogy a társulat repertoárja a könnyed előadásoktól kezdve a fajsúlyosabb témájú darabokig terjed, ami nemcsak a művészeti vezetőséget dicséri, hanem a nyíregyházi publikumot is. Írásomban három emlékezetes darabról kívánok szólni: az első Koltai M. Gábor *Tizenkét dühös ember* című katartikus előadása, a második a Bagó Bertalan rendezte *Romeo és Júlia*, amely új perspektívából mutatta be Shakespeare tragédiáját, a harmadik pedig a Lendvai Zoltán által színre vitt *Közelebb!*, amelyet nem lehet elégszer megtekinteni. A *Romeo és Júliát* a nagyszínpadon, míg a másik két darabot a Krúdy Kamarában játszották. Három előadás, három rendező, három komoly téma más-más kérdésfelvetésekkel, megoldással és ami a legfontosabb: katarzissal.

A *Tizenkét dühös ember* a tavalyi évadban olyan nagy sikernek örvendett, hogy közkívánatra ismét látható. Reginald Rose 1954-ben született nagy sikerű művét több ízben is megfilmesítették. A nyíregyházi társulat Koltai M. Gábor rendezte előadása Nyikita Mihalkov, Vlagyimir Mojszejenko és Alekszandr Novotockij *12* című forgatókönyve alapján készült.

Tizenkét ember egy térbe zárva, tele feszültséggel, kérdésekkel, kételkedéssel. Az elején még minden egyszerűnek tűnik. *Tizenkét* esküdt három napon át hallgatja az apagyilkossággal vádolt (roma) fiú ellen felhozott, meggyőzőbbnél meggyőzőbb bizonyítékokat. A tényeknek vélt érvek teljesen egyértelműnek és napnál is világosabbnak tűnnek. Egészen az első szavazásig, amikor is dönteni kell a fiú sorsáról. Egyetlen kivétellel mindenki ellene szavaz. A Nyolcadik esküdtön

kívül senkiben sem sejlik fel a gyanú, hogy esetleg másként történt a bűncselekmény a valóságban. Ő az, aki pusztán emberségből a dolgok mögé akar nézni. „Mégiscsak egy ember. Mi meg csak egyszerűen feltettük a kezünket. Legalább beszéljünk róla.” Kétértelmű lassacskán megfertőzi a többieket is, és felébreszti az esküdtek lelkiismeretét, akik két táborra szakadnak. Hosszasan gyözködik egymást, kiveséznek minden egyes apró részletet, amíg mindenkinek rá kell döbbsennie, hogy a fiú ártatlan, s csupán származásának és a jól megkomponált tárgyalásnak az áldozata. A történések a nézőkben és a döntés kényszere alatt vergődő szereplőkben egyaránt felvetik a kérdést: lehet-e hinni a tényekben, a szemtanúk szavában, lehet-e hinni saját meggyőződésünkben, a nyomozás lelkiismeretességében, a kisebbséget érintő előítéletekben? És nekünk szegez a legkényesebb morális kérdést: mi magunk vagyunk-e annyira ártatlanok, hogy mások hóhérai legyünk?

A tények tisztázása hosszú, fokozatos, jól felépített folyamat, amelyben egyéni sors történeteket ismerünk meg. Ezeket a történeteket keresztül a figurák nemcsak az igazsághoz kerülnek közelebb, hanem önmagukhoz is: le kell vetkőzniük előítéleteiket, el kell fogadniuk saját esendőségüket és helyzetüket, hogy tisztán lássák az apró részletekben megbúvó igazságot.

A játéktér nem más, mint egy művelődési ház ütött-kopott terme, amelyben gyereksaroktól kezdve súlyzókig, szobabicikliig és pianinóig minden megtalálható. Bár a világrészt nem konkretizálják, a dialógusokban többször is történik utalás Kelet-Európára, melyet a balkáni hangulatot idéző, szocialista realizmusra hajazó díszlet is erősít. „Itt valahogy

általában minden nagyon kelet-európai” – állapítja meg a Tizedik esküdtet hitelesen megformázó Gáspár Tibor. Minden szereplő más-más karaktert jelenít meg: Petneházy Attila a csendes, józan gondolkodású vidéki színészt, Balogh Gábor a visszahúzódó, önbizalomhiánnyal küszködő tisztviselőt, Pásztor Pál a magabiztos és kategorikus férfit, Tóth Károly az albán kisebbséget képviselő sebészt, Gyuris Tibor a komikus mérnököt, Olt Tamás a harsány, laza hentest – akit csak az esti mérkőzés érdekelt –, Horváth László Attila az eleinte visszafogott, majd egyre magabiztosabb igazságkeresőt, Fazekas István a furfangos zsidót, Illyés Ákos a tanárból temetőigazgatóvá lett szerelmezt, Avass Attila a jól menő üzletembert alakítja. Az esküdték között központi szerepet kap a lobbanékony természetű Harmadik esküdt, akit Puskás Tivadar katartikus játékkal kelt életre. A végletekig bűnösség mellett kardoskodó apa, aki fiát már két éve nem látta, a Nyolcadik esküdtet ellenpontozza. Mivel képtelen elvonatkoztatni saját atyai érzelmeitől, ő ismeri be a legnehezebben a fiú ártatlanságát. Meg kell még említenünk a nőiességéről megfélemedezett, az életbe és munkájába beleunt őrt megjelenítő Horváth Réka nagyszerű alakítását.

A *Tizenkét dühös ember* a rendezés, a színészi játék és a látvány tekintetében egyaránt emlékezetes előadás marad, amelyet többször is érdemes megnézni.

A második színházi élményem Nyíregyházán a *Romeo és Júlia* volt. Aki még nem látta Shakespeare örökérvényű darabját a Móricz Zsigmond Színház társulatának előadásában, ne várjon kard helyett pisztolyt vagy korabeli ruha helyett farmernadrágot. A több modern feldolgozás után a Bagó Bertalan rendezte darab végre klasszikus formában mutatta be a *Romeo és Júliát* Mészöly Dezső remek fordításában.

Egyet kell értenünk Budai Zsófi-val, aki a Campus Rádió-nak adott interjújában

azt nyilatkozta, hogy – mivel nincs olyan ember, aki ne ismerné a művet –, mindenkiben más-más Romeo és Júlia él. Éppen ezért mindenki elképzelésének nagyon nehéz, sőt egyenesen lehetetlen megfelelni. A Bagó Bertalan rendezte előadás egész interpretációját és színpadi koncepcióját tekintve új megvilágításba helyezte a szerelem és gyűlölet történetét, amelyet izgalmas díszletek közé álmodtak meg. Verona ütött-kopott színházként – mely Vereckei Rita munkáját dicséri – foszladozó függönnyel tárul elénk fakó színeivel, amelyek meghatározzák az alaphangulatot, és nagyszerű közeget biztosítanak a tragikus történéseknek. A két ellenséges család a mű kezdetén és végén két táborra szakadva nézőként követi az eseményeket. Nemcsak a díszlet, hanem a jelmezek is kiemelkedő vizuális élményt nyújtanak. Az álarcosbálban Romeo angyalnak, Júlia pillangónak öltözve jelenik meg hatalmas szárnyakkal, melyek a szerelem légiességére reflektálnak. „Szerelmem könnyű szárnyán szálltam én: / A vágynak gátja kőfal nem lehet” – mondja Romeo az első felvonás második színének híres erkélyjelenetében. A látványtervet tekintve nagy hangsúlyt kap továbbá a szövegben folyamatosan visszatérő fény-árnyék motívum, amely fokozatosan erősíti a balsejtelmet.

Nehéz megjeleníteni nagy érzelmeket a színpadon úgy, hogy azok kifejezőek és katartikusak legyenek, mégis maradjanak távol a közhelyek giccses világtól. Egy ennyire közismert és végletekig kivésézt mű esetében pedig végképp nehéz dolguk van a főszereplőknek. A Romeot alakító Nagy Péter érzelmekben kissé visszafogott játéka leginkább a szenvedő férfit mutatja be, míg Budai Zsófi az érzelmektől túlfűtött, dacoló Júliát alakítja. Kiemelkedő jelenete a nászéjszaka utáni búcsú, ahol valóban a felnőttség avanszáló nőt villantja fel. Kettejük jól összehangolt játéka eltávolodik a főszereplők hagyományos értelmezésétől.

De hát ezért is izgalmas többek között még ma is Shakespeare-t játszani, mert szereplői, akárcsak drámái, számtalan interpretációra adnak lehetőséget.

A tragikumot nagyszerűen ellenpontozzák az ide-oda becsempészett komikus jelenetek. Avass Attila az életet habzsoló, nagyszájú mókamesterként jeleníti meg Mercutiót, akinek még a halálát is tréfának hisszük eleinte. Ugyancsak humoros alakja az előadásnak a Júlia dajkját megformáló Horváth Réka, aki a szerelmesek segítője, és Júlia védelmezője a patriarchális család szigorával szemben, akárcsak Puskás Tivadar szeretetre méltó Lőrinc barátja. Elengedhetetlen megemlítenünk továbbá Nagyidai Gergő (Benvolio), Tóth Károly (Escalus, Verona hercege és patikárius), Gáspár Tibor (Capulet) hiteles alakítását.

A darab ma is aktuális kérdéseket vet fel: tragédiának kell-e történnie ahhoz, hogy megszűnjön az évtizedeken át tartó háborúskodás, hogy túllépjünk előítéleteinken? Mit vagyunk képesek feláldozni önmagunkért, a másikért? Milyen mértékben kell megfelelnünk saját vágyainknak vagy az elvárásoknak? „Mindenek fölött/ Légy hű magadhoz” – tanácsolja Polonius a *Hamlet, dán királyfi* című tragédiában. De milyen áldozatok árán maradhatunk hűek?

A képi elemekben és dinamikában igencsak gazdag előadás sok kérdést hagy maga után. A lepel lehull, a függöny leszakad, mintegy a történések visszafordíthatatlanságára utalva. A felfüggesztett húrok pedig a szerelmesek utolsó búcsújaként vagy a Capuletek és Montague-k közt késve született békét tükrözve szólalnak meg.

A reneszánsz előadást követően szintén a szerelem egyik válfaja került terítékre a *Közelebb!* című darabban, amely nemcsak a játékeret hozta testközelbe, hanem az igazi színház fogalmát is.

Patrick Marber ír származású író eme drámája nagy port kavart Londontól New York-ig, mégis meghozta szerzőjének a

világsikert. „Valami homályosat akartam, ami sejtet egy hangulatot anélkül, hogy lezárna a lehetőségeit annak, mit takarhat a történet.” – vallja Marber. Művét Mike Nichols 2004-ben olyan nagy színészekkel vitte mozivászatra, mint Julia Roberts, Natalie Portman, Clive Owen és Jude Law. A drámát Magyarországon elsőként 2001-ben Csizmadia Tibor rendezésében láthatta a közönség *Egymásban* címmel az IBS Színpadon, 2006-ban Magács László is megrendezte a Vidám Színpadon.

A darab négy és fél év történetét mutatja be négy ember életéből. Két férfi és két nő keresi a boldogságot, egyikük görcsösebben, másikuk céltudatosan, és olyan is akad, aki véletlenszerűen talál rá. Ha kis időre megkaparintják, eldobják, elveszítik vagy elcserélik. Dan, Alice, Larry és Anna sorsa nem csupán összetalálkozik, hanem önző vágyaktól hajtva összebogozódik. A *Közelebb!* a párkapcsolat örök kérdéseit boncolgatja: mennyire ismerhetünk meg, és birtokolhatunk valakit, mennyire vagyunk képesek kivetkőzni önmagunkból, mennyire engedünk a kísértésnek, meddig vagyunk képesek elmenni a másikért a hazugságok, a megtévesztések útvesztőjében. „...megbeszéltük, hogy mindig igazat mondunk. Hogy miért olyan kurva fontos ez mindenkinek? A hazugság az emberiség közös pénzneme – egyszer te is megpróbálhatnál hazudni...már csak a változatosság kedvéért.” A négy szereplő észrevétlenül csúszik bele a hibákba; esendő, mint akármelyik ember.

A mű nemcsak külföldön osztotta meg a publikumot, hanem a Móricz Zsigmond Színházban is. A Lendvai Zoltán rendezte előadás a dráma átgondolt színrevitele, remek szereposztással. A megbotránkozás leginkább az obszcén és mélyen szexuális töltetű részeknek köszönhető, amelyeknek azonban nemcsak helyük, de céljuk is van. Marber ugyanis az álszentséget leleplezve kimondat a szereplőivel minden tabut, ezzel mezte-

lenre vetköztetve magunk előtt is eltitkolt vágyainkat és önzőségünket. Lendvai ragyogóan kiaknázta a szövegben rejlő lehetőségeket.

Dan a történet elején egyszerű, szürke nekrológíró. Félzségségét az életébe váratlanul belépő energikus és szókimondó Alice (Kuthy Patrícia) töri meg, aki nemcsak férfiúi önbizalmát növeli, hanem első könyvének műzsájává is válik. Alice pedig megtalálja Dan oldalán a biztos pontot, aki mellett érdemes a vetkőzést abbahagyni, és hétköznapi munkát keresni. A lány életéből ihletett könyv azonban Dan számára nemcsak az írói pályán hoz bukást, hanem a magánéletben is. Beleszeret Annába, a fotográfusba (Horváth Margit), aki viszont – a sors fintora – Dan jóvoltából egy másik férfi lesz, a bőrgyógyász Larry-é (Fazekas István). A szálak azonban itt válnak csak igazán bonyolulttá, a szerelem, a lelkiismeret-furdalás és a féltékenység szétzilálja a kapcsolatokat, és mindenki visszakerül eredeti párja mellé. Ezen a ponton felmerül a kérdés, hogy meg lehet-e bocsátani, vissza lehet-e, vagy egyáltalán vissza kell-e hozni valamit, amiről egyszer már kiderült, hogy nem az, amit akartunk? A darab erre egyértelműen nemleges választ ad. Alice elhagyja Dant, de Anna és Larry

kapcsolata sem bizonyul életképesnek. A végén Dan siratja a halálragázott Alicet, Larry egy harmadik nő mellett köt ki, Anna pedig kutyájával próbálja enyhíteni magányát.

Olt Tamás hitelesen formázza meg a félénk újságíróból csapodárrá vált, majd megtört író, Kuthy Patrícia a nehéz sorsú, szeretetehes kislányt, Horváth Margit a sikeres, kacér és döntéseiben ingadozó fotóművészt, Fazekas István pedig a rászedett, megcsalt férjet és magabiztos férfit. Alakításuk emlékezetes marad, akár csak az előadás.

Véber Tímea letisztult, hűvös és multifunkcionális díszletei kreatívan jelenítették meg a folyton változó helyszíneket. A színészi játék közelsége segítette a folyton fokozódó döbbenetet, melyek közül a legnagyobb talán az a felismerés az: évek sem elegendők ahhoz, hogy az igazságot megtapasztaljuk. Alice, aki apát keresett párkapcsolatában, mindvégig álarc mögé rejtőzött. A parkban álló emlékművön kigyullad az áldozatok neve, a valóság immár világossá vált: senkihez sem kerülhetünk igazán közel, még talán magunkhoz sem.

Ernei Júlia

Ami több az életnél

Sokáig azt hittük, ismerjük Móricz Zsigmondot. A róla Czine Mihály által alkotott kanonizált képen az utóbbi egymásfél évtizedben azonban több repedés keletkezett. De nemcsak az írói oeuvre recepciója gazdagodott új szempontokkal és interpretációs eljárásokkal,¹ hanem az alapjában véve ismertnek tétélezett életrajz is merész, ám annál

pontosabban adatolt kutatási eredményekkel bővült.² Az a hatalmas életmű azonban, amelyet Móricz az utókorra hagyott, számos pontján alkalmat ad a mai irodalomtudománynak is a további kutatásokhoz.³

Ebben a folyamatban tölt be fontos szerepet a Naplók 1924–1925 című könyv. A forráskiadvány izgalmas ol-

1. Vö.: Az újraolvasott Móricz. Szerk.: Onder Csaba. Nyiregyháza, 2005.

2. Vö.: Hamar Péter: Móricz Zsigmond utolsó költeménye. Bp. 2007.

Uő.: Kódosítás nélkül. Budapest, 2008.

3. Vö.: Szilágyi Zsófia: A továbbélő Móricz.

vasmány mind az érdeklődők, mind a szaktudomány képviselői számára.

A kötet hatszáz oldalon teszi közzé a jelzett két esztendőben keletkezett Móricz-feljegyzéseket. Ezek önmagukban is hallatlanul érdekesek, ám akkor válnak rendkívülivé, amikor dialógusba lépnek a függelékben közölt, s erre az alkotói korszakra vonatkozó levelekkel, napló-bejegyzésekkel, emlékezésekkel.

A Naplók 1924–1925 minimum két irányból olvasandó. Előbb a filológia, később az élet felől.

E rövid recenzió nem teszi lehetővé a könyv alapos elemzését; azt megtette Hamar Péter.⁴

Itt azt emelhetjük ki elsősorban, hogy a kötet emelhetően megfelel a tudományos kiadványokkal szemben támasztott követelményeknek. Cséve Anna a részletes Előszóban vázolja a naplóírásnak Móricz pályáján betöltött szerepét csakúgy, mint az életrajz vonatkozó összefüggéseit. (A könyv később kimerítő életrajzi kronológiát nyújt, amelyet Szemlőnémutatóval és a Művek mutatójával egészít ki.) Cséve hangsúlyozza: a kiadvány célja az, hogy „a napló helyzete az életműben, Móricz saját szövegeihez való viszonylatában körvonalazódjon...”.⁵ Megadja a Móricz-szöveg-halmaz „definícióját” is: „Parttalan és különböző műfajokba szétágazó vég nélküli írás a Móricz-napló. Nem az a kérdés merül fel bennünk, hogy mi is a napló és mi nem az. Mást kérdezzünk. Van-e címe, van-e műfaja, és van-e vége? A napló Móricz más szövegeinek viszonylataiba illeszkedő é így minden oldalról (kölcsonösen) átjárható és megközelíthető vég nélküli írásmód”.⁶ (És valóban: a könyv érdekes fejezete a Lelőhelyek mutatója, amelyben az irodalomtörténet módszeres és körültekintő nyomozás után megadja azokat a szöveghelyeket, ahol a Napló és az egyes művek azonos kijelentései

szerepelnek. Móricz naplómondatainak és azok szépirodalmi szövegekbe történő átemelésének vizsgálata a kutatás egyik izgalmas jövőbeni feladata lehet.)

A Naplók felkavaró olvasmány. Felkavaró, mert az írónak válságos életperiódusából származik. Abból az időszakból, amikor Simonyi Mária iránti szerelme kibontakozott, felesége pedig öngyilkos lett. Nem túlzás hát, ha azt mondjuk: a Szövegek élet és halál közvetlen közegében keletkeztek. Ez pedig megemeli őket.

Az utókor befogadója – s ez minden ennyire intim szöveg esetében így van – illetéktelennek érzi magát a textusok olvasásakor. Móricz grafomán magatartása, illetve azon gesztusa, amellyel az utókorra hagyta ezeket a feljegyzéseket, mégis mentesít bennünket a túlzott aggodalomtól. (Tudjuk, hogy az író számos kéziratot megsemmisített; a naplókat azonban nem. Ez is feljogosíthatja a kései tudóst arra, hogy tanúja legyen az egyik legnagyobb magyar író pokoljárásának. Mert mi más lenne az, amit a Simonyi Mária-szerelme kibontakozása kapcsán megélt?)

A Naplók lapjain egymásba folynak a műfajok: egyszerre jelentkezik a (lemásolt) és elküldött, s az el nem küldött levél, a novella, a drámai jelenet, a napi feljegyzés, a családi analízis, a vers, a reflexió. Az életválság elhatalmasodásában jelentős szerepet játszik a Mária-élmény elementáris erejű jelentkezése mellett a házasság végső felbomlása és Janka fokozatos leépülése majd halála, valamint a Mária-ban történt többszörös csalódás és a Kardosné Magoss Olgával meginduló levelezés. (A Móricz-szövegek igazságértékének átérzését árnyalja bennünk az, ha hozzáolvassuk Janka búcsúsorait.) Mindkét félnek igaza van, azonban Móricz kíméletlen őszintesége, mélyreható önanalízise nem hagy két-

4. Hamar Péter: Az igazi Móricz (Móricz Zsigmond: Naplók 1924–1925). Alföld, 2010. 12. 114–120.

5. Cséve Anna: Előszó in Móricz Zsigmond: Naplók 1924–1925. Bp. 2010. 13.

6. Uo.: 23.

séget afelől, hogy házassága (minden, az alkotásra gyakorolt pozitív hatása mellett) felörölte energiáit. A rátörő ellenállhatatlan erejű szerelem pedig tovább mélyítette a krízist.

Az írói naplókat az irodalomtudomány többnyire az oeuvre kiegészítőjeként, a művek és élmények magyarázójaként használja. Az olyan grandiózus szövegek, mint Füst Milán, Márai Sándor, Illyés Gyula, Fodor András, Karinthy Ferenc naplói azonban nem csak melléktermékek. Bennük a primer életművel párhuzamosan újabb alakul. Móricz naplói is efféle „másik” életmű. Mert nem pusztán a regényíró hétköznapijai és műhelygondjai kapnak benne hangot, hanem mindaz benne van, ami nem fért bele az elsődleges szövegekbe. Sőt, mint fontosabb említettük, maga Móricz is felhasználta a feljegyzések bizonyos mondatait.

A Naplójegyzetek 1924–1925 megrendítő olvasmány. És több szempontból is az.

Megrendítő, ha az írói attitűd felől nézzük. Móricz, a novellák, regények, színdarabok, publicisztikai műfajok végtelen sorából épített hatalmas művészi oeuvre fáradhatatlan megalkotója itt pórere vetkezik. A szövegeivel szemben egyedül van. És szenvedélyeivel, démonaival szemben is. Ha úgy tetszik, ezek az oldalak a kontroll nélküli szövegáradás mintái.

Megrendítő akkor is, ha a Simonyi-kapcsolat, illetve ha Janka halála felől olvassuk. Aligha írtak a magyar irodalomban Móriczhoz hasonló szenvedéllyel a szerelemről, az egész életet feldúló és minden más létlehetőséget eltörő viharos szenvedélyről. Különösen akkor, ha a műzsa, a választott nő – Simonyihoz hasonlóan – szeszélyes és (az egyszeri odaadáson túl) ennyire tartózkodó, s mint Móricz is rájön, ennyire hétköznapi volt. Mégis tanulságos ez a dokumentált örület, mert az írói oeuvre számos figu-

ráját, s azok jellemrajzát magyarázza. A feminista irodalomkritika számára mind a halálba hanyatló Móricz-Holics Eugénia-viszony, mind a házasságba torkolló Móricz-Simonyi Mária-kapcsolat gazdag elemzési felületet kínál. Nem kevésbé hasznos az írónak Kardosné Magoss Olgával folytatott szellemi-érzelmi kalandja, s az ebből származó levelek sora. (Ezekben Móricz sokkal többet árul el magáról, írói technikájáról, alkotó módszereiről.)

Ha Móricz elmélkedéseit lapozgatjuk, neki adunk igazat, ha Janka sorait nézzük, akkor neki. Bárhonnan nézzük is, a szerelem inspiratív erejéről, majd elhamvadásáról, férfiről és nőről, életről és halálról van bennük szó.

És mindenekelőtt az írásról.

Az írásról, amely önterápia,⁷ gyógy-mód, a kibeszélés, jobban mondva a kiírás eszköze. Ez a fáradhatatlan írás aztán magával sodor lírát, drámát, epikát, létrehozva azt a különös műfajt, amit nevezhetnénk naplólevélnek vagy levélnaplónak⁸ is.

A Naplók 1924–1925 számos, az eddigi Móricz-kutatásban megcsonkítva, vagy elnagyoltan közrebocsátott adat, levél és próza pontosításához járul hozzá. És így a Móricz-kép további árnyalásához is. Már csak azért is, mert az Előszóból tudjuk, hogy Móricz a későbbi esztendőkből is vezetett naplót, s ezek még kiadásra várnak. Cséve Anna rendkívüli gondossággal összeállított jegyzetei, a kiegészítések, valamint a szöveggondozás, a sajtó alá rendezés (Cséve Anna és Szilágyi Zsófia munkája) az olvasót Leányfalura, Debrecenbe, Miskolcra, Pestre s Itáliába kalauzolja, miközben a Búzakalász, a Pillangó, A vadkan, az Odysseus bolyongásai, az Amor és Psyché, a Kamaszok világába nyújt betekintést. És leginkább annak az írónak a lelkébe, aki 1924. április 24-én azt írta Simonyi Máriának: „Most Adyról kell írnom egy kis cikket. Istenem,

7. Uo.: 23–24.

8. Uo.: 9.

érezem, ezt megint csak maga fogja érteni. Három szerelmem volt: a feleségem, Ady és maga”.⁹

Az a Móricz mondja ezt, aki 1924. december 30-án Jankának így fogalmaz: „... nekem több az életnél, a szerelemnél, családnál, mindennél az Írás”.¹⁰

9. Naplók 1924–1925. 108.

10. Uo.: 238.

Móricz Zsigmond: Naplók 1924–1925. Összegyűjtötte, szerkesztette, valamint a jegyzeteket, az előszót és a mutatókat írta Cséve Anna. Sajtó alá rendezte Szilágyi Zsófia és Cséve Anna. Noran Kiadó. Luna Könyvek. Bp. 2010. 846 p.

Karádi Zsolt

Szatmár megye hatósága a középkorban

Szatmár megyében, az ország többi részéhez hasonlóan a 13. század utolsó harmadában alakult ki a *sedes iudiciara*, azaz ma használt elvont fogalommal élve a megyei hatóság. A múlt év végén megjelenő kötet ennek működését és átalakulási folyamatát segít tanulmányozni 1524-ig. A kötet által felölelt időszakot három, az oklevélkiadásban jártas és elismert szerző osztotta föl egymás között.

Az Árpád- és Anjou-kort lefedő oklevélanyagot Piti Ferenc készítette el az MTA – Szegedi Tudományegyetem – Magyar Országos Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoport tudományos főmunkatársa. A nevéhez fűződik az Anjou-kori Oklevéltár XXIII., XXIV. és XXVI. kötetének kiadása,¹ illetve egyéb forráskiadásai is,² és több tanulmánya is illeszkedik a tárgyalt régióhoz.³

A kötet Zsigmond-kori, terjedő részét C. Tóth Norbert dolgozta föl, aki már évek óta foglalkozott Szabolcs megye hatóságával. Az MTA – SZTE – MOL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport tudományos főmunkatársa. Kutatási területe, a középkori magyar kormányzattörténet, azon belül is a hiteleshelyi és a megyei intézmények működése a Zsigmond-korban. Szorosan kötődik a kötethez, jól ismert Zsigmond-kori Oklevéltár kiadásában végzett munkája.⁴ A régióra vonatkozólag *A leleszi konvent Statutoriae sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei* c. forrásközlése említhető,⁵ tanulmányai közül pedig *A Bátor-család ecsedi ága az 1440-es években* c. munkája sorolható ide.⁶

1. Piti Ferenc: *Anjou-kori Oklevéltár: XXIII.* (1339) Budapest–Szeged, 1999.; *XXIV.* (1340) Budapest–Szeged, 2001.; *XXVI.* (1342) Budapest–Szeged, 2007.; *XXVII.* (1343) Budapest–Szeged, 2007.

2. Piti Ferenc: *A pannonhalmi monostor kiváltságlevele. A veszprémi püspökség adománylevele. A pécsi püspökség alapítólevele (teljes fordítások, jegyzetekkel). Szent Imre herceg legendája (részletfordítás)*, In: *Az államalapítás korának írott forrásai. Az előszót írta, a szövegeket válogatta, a kötetet szerkesztette: Kristó Gyula. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 15.* Szeged, 1999. 37–45, 92–94, 95–98, 350–353.

3. Piti Ferenc: *Szabolcs, Szatmár és Bereg megyékre vonatkozó nádori oklevelek a Vay család berkeszi levéltárában (1342–1372)*. In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 2000/4. 386–396. p., illetve: U. ö.: *I. Lajos király Szabolcs, Szatmár és Bereg megyékre vonatkozó oklevelei a Vay család berkeszi levéltárában (1367–1382)*. In: *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 2002/3. 249–257.

4. C. Tóth Norbert: *Zsigmondkori Oklevéltár*. VIII. (1421) Budapest, 2003.; IX. (1422) Budapest, 2004.; X. (1423) Budapest, 2007.; XI. (1424) Budapest, 2010.

5. C. Tóth Norbert: *A leleszi konvent Statutoriae sorozatának 1387–1410 közötti oklevelei (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár I–II. kötetéhez)*, (A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 36., sorozatszerk.: Nagy Ferenc.) Nyíregyháza 2006.

6. C. Tóth Norbert: *A Bátor-család ecsedi ága az 1440-es években*, In: *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 41 (2006): 266–289.

Az 1438 és 1524 közötti évek okleveles emlékeit Neumann Tibor, az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa dolgozta föl. Kutatási terület a Nyugat-Felvidék története és társadalma a XVI. század közepéig. A régióhoz kapcsolódó tanulmányai közt megemlítenő a *Verbőci István 1520. évi utazásai Szatmár megyében* c. munkája.⁷

Jelen kötet egy korábban indult folyamat lezárását képezi, hiszen Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén a középkorban elhelyezkedő többi megye hatósági okleveleinek kiadása már korábban megtörtént. C. Tóth Norbert írja az *Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526)* c. munkájának előszavában, az ötlet, hogy a megyék hatósági okleveleit összegyűjtsék, már 2000-ben fölvetődött, mikor elkészítette Szabolcs megye középkori archontológiáját.⁸ A közlemény megjelenése után kezdte el C. Tóth és Piti, Szabolcs megye hatóságának okleveleit összegyűjteni.⁹ A munka folytatódott, 2006-ban megjelent Ugocsa¹⁰ és Bereg¹¹ megye ugyanazon témájú okmánytára egy-egy kötetben. Ezekhez hasonlóan a tárgyalt kötet is a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában jelent meg, a Magyarország – Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007–2013 keretén belül.

Jelen kötet szerkezete megegyezik a sorozat eddig megjelent tagjaival, illetve a Zsigmond-kori és az Anjou-kori oklevéltárak legújabb kötetének felépítésével. Az előszó a munka keletkezésének hátterét, valamint rövid szakmai ismertetést tartalmaz magyar, román és angol nyelven. A MOL-adatbázis adja a vázát a kötetnek, a kivonatok elkészítése során felhasználták a már kiadott regesztaköteteket, az Anjou- és Zsigmond-kori oklevéltárak anyagát. Ezen kívül a régióhoz kapcsolódó családi levéltárak kiadott kötetéből merítettek: a Balassa, Csáky, Kállay, Károlyi család, valamint a Sztáray, Vay, és a Zichy család oklevéltáraiból. Fontos még kiemelnünk leleszi konvent okleveleit tartalmazó közlemény használatát,¹² hiszen a régió legközelebbi hiteleshelye Lelesz volt, a váradi káptalan mellett.

Az oklevelek regesztáit Szatmár megye középkori archontológiája előzi meg, ami az oklevéltár egyik legnagyobb közvetlen hozadékának tekinthető. Ez ugyanis kiegészíti és pontosítja Engel Pál *Magyarország világi archontológiája 1301–1457* c. munkáját. Ennek segítségével a teljesség igénye nélkül – ahogy ezt az előszó írója is megjegyzi¹³ –, de arra törekedve, sorra megtekinthetjük a megye ispánjainak tisztségviselésének sorát és hivatali idejüket. Az egyes ispá-

7. Neumann Tibor: *Verbőci István 1520. évi utazásai Szatmár megyében (A somlyói Bátoriak és a Móroc-örökség)*, In: Szabolcs-szatmár-beregi Szemle 41. (2006): 290–304.

8. Szabolcs megye hatóságának archontológiája (1284–1526).” A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 42 (2000): 79–95.

9. Piti Ferenc: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei I. (1284–1386)*, Szeged-Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2004. illetve C. Tóth Norbert: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei II. (1387–1526)*, Budapest-Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2003.

10. C. Tóth Norbert: *Ugocsa megye hatóságának oklevelei: 1290–1526*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Támogatott Kutatóhelyek Irodája, 2006.

11. Neumann Tibor: *Bereg megye hatóságának oklevelei, 1299–1526*, Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Könyvtár, 2006.

Piti Ferenc: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei I. (1284–1386)*, Szeged-Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2004. illetve C. Tóth Norbert: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei II. (1387–1526)*, Budapest-Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2003.

12. C. Tóth Norbert: *A leleszi konvent országos levéltárában lévő Acta anni sorozatának oklevelei, II. közlemény 1400–1410.* (Pótlás a Zsigmondkori Oklevéltár II. kötetéhez). A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 48 (2006): 323–442.

13. Előszó: 27.

nok által választott alispánok névsorát is megismerhetjük, majd a szolgabírák, végül pedig a választott nemesi esküdtek névsora következik. A segédlet lehetőséget nyit a kutatók számára, hogy a megye nemességét, azok egymás közti kapcsolatát és egyes családok befolyását vizsgálhassák.

Nemcsak a megye hatósága által kiállított okleveleket közlik, hanem az azokban átírt, a megyéhez szóló parancsleveleket és más, az átíró oklevéllel szerves egységet alkotó kiadványokat is. Azonban nem tartalmazza az oklevéltár azokat a parancsleveleket, amelyekre nem ismerjük a megye által kibocsátott választ.¹⁴ A szerzőkhöz hasonlóan, három részre osztanám a kivonatokat, és e szerint mutatnám be őket.

Az első szakaszt a késő Árpád-kori és az Anjou-kori oklevelek regesztái képezik. A 13. századból mindössze hat olyan oklevelet tartalmaz a kötet, amelyek Szatmár megye hatósága kialakulásának bizonyítékai.¹⁵ Ezekben említésre kerülnek a megye első ispánjai, szolgabírái, s bár sokat nem árulnak el a hatóság működéséről, esetünkben már a pusztán tény is fontos. Az ezt követő regeszták nagy része már megjelent nyomtatásban az Anjou-kori Okmánytárban, az Anjou-kori Oklevéltárban vagy Piti Ferenc közleményeiben az 1347-es évig. Ellenben találunk több olyan kivonatot is, melyek eddig csak latin nyelven kerültek kiadásra a Zichy okmánytárban, a Kállay család levéltárában, vagy a Hazai Okmánytárban, illetve Fejér György CDH-ban. Az eddig nyomtatásban meg nem jelent oklevelek a Nemzeti Múzeum Törzssanyagából, a Kapy, az Újhelyi, és a Vay család levéltári anyagából kerültek elő.¹⁶ Így ezek az Anjou-kori Oklevéltárak kiegészítéseként szolgálnak. Az 1347 és

1386 között keltezett 120 oklevélkivonat nagy része csak ebben a kötetben került kiadásra.

Az oklevelek keltezésének helyeit tekintve igazolódni látszik C. Tóth Norbert előszóiban tett állítása, mely szerint a sedria helye a kezdeti időben nagyon változó volt Szatmár megyében, az eddig vizsgált megyékhez hasonlóan. A leggyakoribb települések között szerepel Géc, Vetés, Csenger és Majtény. Az utóbbi helyen kezdődik meg a 14. század derekán egy viszonylagos állandósulás, kisebb-nagyobb megszakításokkal a közgyűléseket is itt tartják. 1357-től azonban egyértelműen kijelenthető, hogy a sedria és a congregatio generalis helye is Csenger lett. A keltezés kapcsán vizsgálhatjuk a hatóság működésének rendszerességét. Megvan rá az esély, hogy nem maradt fenn az adott évekről forrás, ezért nem vonható le egyértelmű következtetés. Általánosságban azonban elmondható, hogy 1320-tól rendszeres a sedria ülésézése, ami egybeesik Károly Róbert uralmának megszilárdulásával. Számos olyan év volt, amikor a sedria látszólag szünetelt, ellenben a '60-as évek végére és a '70-es évek elejére tehető időszakról egyértelműen megállapítható, hogy ritkán gyűltek össze Szatmár megye nemesei, hiszen egyes évekből kevés, némelyikből pedig egyáltalán nincs okleveles emlékün.

Az oklevelek kiadóit tekintve állíthatjuk, hogy 1336-tól a megye ispánja távol marad a közgyűlésektől, és azokat általában az alispán vezeti le és hoz ítéleteket a 4 szolgabíró segítségével.¹⁷ 1345-ig még néhány esetben ugyan az ispán vezeti az üléseket,¹⁸ viszont a későbbiekben erre esetlegesen találunk csak példát.¹⁹

14. Előszó: 10.

15. Oklevéltár: 1–6.

16. Oklevéltár: Múzeumi T.: 26, 33; Kapy: 69; Újhelyi: 95, 96, Vay: 17, 97;

17. Lásd: Oklevéltár: 60-tól.

18. Oklevéltár: 76–77, 80, 84–85, 90, 91, 92, 97.

19. Oklevéltár: 174–178, 205, 220.

Az oklevélkivonatok többnyire halmaskodásokról, bírságlásról adnak hírt, így értékük a megyei hatóság működésének vizsgálatában, valamint a család- és helytörténeti kutatások horizontjában válik jelentőssé. Néhány oklevélkivonat azonban érdekességként kiemelhető. Ebből az időszakból például az, amely egy peres eljárást ír le, amit bajvívással döntöttek el a felek,²⁰ vagy az, amiben a korszak időjárási és éghajlati viszonyainak elemzéséhez olvashatunk egy érdekes adatot: 1325 kora tavaszán árvíz pusztított a régióban.²¹ A regionális szintet meghaladó, jelentős hozadéka a kötet ezen részének az, hogy az oklevélkivonatok között szerepelnek az uralkodói és nádori mandátumok is. Ezekből pedig arra következtethetünk, hogy kik és milyen ügyekben fordultak felsőbb szintekhez panaszukkal, ami alapján vizsgálható, kik azok a megyei nemesek és előkelők, akik a király környezetében megfordultak. Így ezek az információk társadalomtörténeti vizsgálódások forrásbázisát képezhetik.

Ide kívánkozok az, hogy a kötet egyik általam észlelt, valószínűleg gépelési hibájára felhívjam a figyelmet, miszerint a 100. számú oklevélkivonat keltezésében febr. 22. helyett febr. 2. lett gépelve.

A következő nagyobb egységbe a Zsigmond-kori oklevelek kivonatai tartoznak. A Zsigmond-kori Oklevéltár Mályusz Elemér szerkesztette első két kötetéhez képest szembetűnő hiány fedezhető fel. Természetesen ennek oka abban keresendő, hogy azóta a MOL-ba újabb levéltári anyagok kerültek be, valamint az informatika megjelenése a kutatásban, teljesen más szintre emelte a diplomati-

ka tudományát. Ezzel magyarázható az, hogy az Irinyi, Kállay, Károlyi, Mándy és Vay családok levéltári anyagába tartozó 1387 és 1410 közötti iratok regesztái nem kerültek bele a Zsigmond-kori Oklevéltárba,²² hasonlóan a leleszi konvent és a pécsi püspöki levéltári anyag idetartozó okleveleihez.²³ A sorozat IV. kötetétől kezdve már teljesebb a gyűjtés, mint ahogy ezt a jelen kötet is bizonyítja, csupán négy oklevél kivonatát találjuk, ami pótlásnak tekinthető.²⁴ Ez a 26 oklevélkivonat a sorozat kiegészítésével nyer tehát fontos jelentőséget. Az 1425-ös év jelenti a választóvonalat, az 1437-es évig a legtöbb kivonat – szám szerint 23 – először került nyomtatás alá.

Zsigmond király uralmának erősödése és gyengülése is észrevehető a megyei hatóság működésének intenzitásán – a jelenleg ismert források alapján. Uralkodásának első öt évéből (1387–95) csupán két oklevél maradt fent, melyet a megyei hatóság adott ki. 1393-ban pedig még Mária királynő és Ilsvai Leusták nádor nevében íródnak parancslevelek a megyéhez.²⁵ Ezután azonban viszonylag folyamatos volt Szatmár megye hatóságának működése. Az 1401 és 1403 közötti események viszont megfigyelhetőek a megyéhez küldött parancslevelekben: az 1401. októberi parancslevelet az országnagyok keltezik,²⁶ nem pedig Zsigmond, valamint ezekben az években kiugróan sok hatalmaskodási pert folytatott le a sedria. Ezt követően 1404-től kezdve Albert király haláláig folyamatos oklevélkibocsátást tapasztalhatunk két év kivételével (1418 és 1432). Ez Zsigmond uralmának a kiépülését bizonyítja, és azt, hogy Albert trónra kerülése könnyedén ment végbe, láthatóan folytatva elődje politikáját. A

20. Oklevéltár: 22–23.

21. Oklevéltár: 40.

22. Oklevéltár: Irinyi: 271, 273; Kállay: 246, 249, 260–262, 264, 265, 280; Károlyi: 231, 233, 234, 268; Mándy: 227, 232, 255, 263; Vay: 235, 272.

23. Oklevéltár: Lelesz: 250; Pécsi püspöki: 275.

24. Oklevéltár: Kállay: 294, Vay: 306, 307, 313,

25. Oklevéltár: 227, 228; 229; 231.

26. Oklevéltár: 243.

gyűlések helye már az előző korszakban Csengeren állandósult, amit bizonyítanak a Zsigmond-kori oklevelek is.

A szerkesztő különös gondot fordított az oklevélkivonatok megfogalmazásának során, s több helyen zárójelben jegyezte le az eredeti latin szóhasználatot, ahol szükségesnek látta, ott egész szövegrészletet, sőt teljes szöveget is közölt.²⁷ A családtörténeti kutatások számára információ-többletet jelenthetnek a sok nevet felsoroló oklevélkivonatok. Számos megyei nemes és nemtelen nevét tartalmazza négy kivonat, akik vagy tanúság- és eskütételek okán, vagy a hatalmaskodások elkövetőiként kerültek bele az oklevélbe.²⁸ Érdekességként kiemelhető a 322. számú oklevél, melyben egy apró adalékot kaphatunk a királyi kancellária pecsétaszóhasználatáról, vagy a 357. számú, mely egy özvegy jogainak érvényesítésének nehézségeiről ad tanúbizonyságot a megyei közgyűlés előtt. Ezen szakasz oklevelei közül néhányat érdemes pecséttanilag is megvizsgálni, hiszen számos oklevélkivonat jegyzetében olvashatjuk, hogy a pecsétek darabjai megtalálhatók az eredeti oklevélen, sőt a 262. számú oklevélkivonathoz tartozó eredeti papíron viszonylag ép pecsétek maradtak fenn.

Talán túlzás nélkül állítható, hogy a legnagyobb munka a harmadik, utolsó szakasz elkészítőjére, Neumann Tiborra hárult az oklevelek kivonatolása terén. Ugyanis az 1438 és 1524 közötti időszak anyagából eddig még nem készült egyetlen összegző munka sem. A 109 oklevélkivonat közül csupán 25 jelent meg nyomtatásban a Levéltári Közlemények két számában, a Heves Megyei Levéltár kiadványában, az 1514-es parasztháborúhoz kapcsolódó közlésben, valamint a Károlyi és Zichy családok okmánytáráiban.²⁹ Ez a szakasz legfőképp a Kállay, Károlyi, Kende és a Vay családok okleveles emlékeiből merített. A szerző dolgát az

is nehezítette, hogy az ebből az időszakból származó oklevelek közül több részben, vagy rendkívül csonka állapotban van.

Az oklevelek keltezését vizsgálva elmondhatjuk, hogy ebben az időszakban ülésezett a legrendszeretlenebbül a közgyűlés, megfelelően az országban uralkodó hatalmi viszonyok alakulásának. Az Albert király halálát követő zavaros időszakban számos olyan év van, mikor a közgyűlés szüneteltette munkáját. Az 1439 és 1444 közötti polgárháborús időszakból két oklevél maradt fenn, majd Hunyadi János kormányzósága alatt V. László király visszatéréséig viszonylagos rend áll vissza a hatóság működésében. 1453-tól Mátyás király uralkodásának 10. évéig több év maradt keltezetlen. Az 1460-as évek végétől egészen 1495-ig csupán húsz oklevél tanúskodik Szatmár megye hatóságának működéséről, a Jagelló-korban azonban néhány év kivételével rendszeresnek mondhatóak a források. Országos jelentősége ezen túl közvetlenül a 469. számú oklevélkivonatnak van, mely a parasztháború alatt történt megyebeli rablásokat taglalja, és szól a megtorlásról is. A közgyűlés helye a korszakban változatlanul Csenger marad, csak 1510-től tevődik át Dománhidára.

Az oklevelek kiadóját vizsgálva több érdekesség is szembetűnhet az olvasónak. Elsőként talán az, hogy Szatmár megyéhez intézett parancslevelek kiadója – a korszak sajátosságaként – legtöbbször nem a király vagy kancellária, hanem a királyné, a nádor, az országbíró és a kormányzó, akik összesen 16 parancslevelet intéznek a megyéhez. Mátyás és Ulászló királyok ezzel szemben csak nyolc hasonló írtak, előbbi hármat, utóbbi ötöt. A megye részéről továbbra is megállja helyét az a megállapítás, hogy az ispánok távol maradnak a közgyűléstől, csak Parlagi Pál (1449-53) nem tett így, és kilenc okle-

27. Oklevéltár: 254, 343, 370; Teljes szöveg: 227.

28. Oklevéltár: 360, 366, 369, 371.

29. Oklevéltár: Lev. Köz. 9.: 379-383, 392-393, 415; Lev. Köz. 24.: 427, 451; HML: 465, 467; Mon. Rust.: 469; Károlyi: 384, 395-396, 418-419, 421-422, 428-429, 441, 452; Zichy: 407.

vél tanúsága szerint személyesen vezette a gyűléseket szolgabírái társaságában.³⁰

Neumann Tibor több regesztájában találjuk meg az eredeti latin szöveget is, valamint az oklevelek nagyfokú roncsolt-sága kényszerítette több alkalommal arra, hogy bizonyos okleveleket teljes egészében latinul is közöljön.³¹ Érdekesség, a 439. számú oklevélkivonatban egy pereljárási leírása közben, az egyik fél trágár mondata: „*Weh bevaz kurwa were agbey*”. A korszak okleveleinek sajátosságának tűnik, hogy számos oklevél tartalmaz jobbágynévsorokat, amit a kötetben a szerző külön le is jegyzett.³²

Hasznos a hely-, név- és tárgymutató, amelyet a Zsigmond-kori oklevéltár XI. kötetének mintájára szerkesztettek meg. A mutató nemcsak az oklevéltár használatát segíti elő, de megkönnyíti a későbbi hely- és családtörténeti kutatások anyaggyűjtési és tájékoztatói munkafázisát. A regesztákban szereplő helynevek az eredeti oklevélből hűen lettek átmásolva, ezzel az egyes helynevek középkori nevét föl kellett oldani. A tájékozódást segíti a ma már nem Magyarország területén fekvő helyiségek határon túli nevének megadása. A kötetet a Levéltári jelzet mutató zárja.

30. Oklevéltár: 391-394, 397, 399, 401, 403-404.

31. Oklevéltár: 380, 386, 474, 477; 406, 439, 443, 461, 469.

32. Oklevéltár: 376, 390, 395, 400, 402, 408.

33. Horváth Richárd: Győr megye hatóságának oklevelei, 1328-1525, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2005, Előszó, In: Magyarország középkori digitális okmánytára 2.0. CD-ROM,

A fentebb bemutatott forrásközlés Bereg, Szabolcs és Ugocsa hasonló témájú közléseivel együttvéve elősegíti azt a kutatást, melynek során rekonstruálható a középkori megyei hatóság fejlődése és működésének menete. Az összes megye megvizsgálásával ugyanis eddig még nem született olyan összefoglaló munka, ami szintézist képezhetne eme témakörben, bár ez nem várható el egy kutatótól sem, hiszen egy ember élete kevésnek bizonyulhat a munka elvégzésére. Ezért is fontos az a megállapítás, melyet Horváth Richárd tett *Győr megye hatóságának oklevelei (1328-1525)* c. munkájában, miszerint a teljes középkori magyar forrásanyag vizsgálata egy személy által elvégezhetetlen, ezért célravezetőbb a forráskiadványok tematikus megjelentetése.³³ Ezzel a metodikával lépésről lépésre haladva minden egyes megye oklevéltanyaga feldolgozásra kerülhet, ebben a nagy folyamatban pedig jelen kötet egy lépést jelent előre.

Novák Ádám

Piti Ferenc-C. Tóth Norbert-Neumann Tibor: Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284-1524). Documentele autoritatii comitatense din Satmar (1284-1524). Documents of the authorities of Szatmár County (1284-1524). Szerk.: C. Tóth Norbert. Nyíregyháza, 2010. 236 p. (A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 65.)

Rákóczi után Pálffy, majd Ebergényi Immáron megszólal a harmadik titkár is

A Rákóczi Források című kiadványosorozat első darabjaként (2005-ben) a II. Rákóczi Ferenc zertizenkét napjának eseményeit rögzítő napló jelent meg Beniczky Gáspár fejedelmi titkár tollából. A második kötetben (ez 2007-ben hagyta el a nyomdát) a szatmári békét megkötő Pálffy János tevékenységét magasztalta, dokumentálta titkára, Pulyai

János. A nemrég boltokba került harmadik kötet Ebergényi László válogatott leveleit és titkára, Bivolínyi István naplóját tartalmazza. (Azaz immáron megszólal a harmadik titkár is!)

Hogy ki volt Ebergényi László? Életrajzi adatait a Bevezetésben közli Mérsáros Kálmán, a Hadtörténeti Intézet munkatársa, s ugyanitt elemzi ennek az

elfeledett magyar tábornoknak a szatmári békekötésben játszott szerepét. A kérdésre a választ legtomörebben Orosz Pál sárvári plébános, vasi esperes adta meg: Ebergeni – Bene regi! (A király javára!) Azaz a gyászbeszédbe szőtt anagramma szerint olyan férfiú fejezte be pályafutását 1724-ben, élete 68. esztendejében, aki mindig az uralkodót szolgálta. Szolgáltásként, báróként. Szolgáltásként, később századosként, alezredeként, ezredeként, vezérőrnagyként, altábornagyként, lovassági tábornokként, legvégül pedig tábornagyként.

A spanyol örökösödési háború kitörése után lovasezredével együtt Itáliába vezényelték. A Rákóczi-szabadságharc eseményeiről a családjától kapott levelekből értesült: hálát adott Istennek, hogy távol van, így legalább bizonyíthatja uralkodója iránti hűségét. Később azonban mégis hazakivánczolt: 1705 őszén rendelték vissza apósa közbenjárására. Hosszabb időt tölthetett családja körében, mert csak 1708 tavaszán vezényelték a kurucok ellen. 1710 nyarán került Pálffy János parancsnoksága alá: ez év végén a Felvidékről Pesten át az Alföldre kellett vonulnia. 1711-ben néhány hétig a császári főparancsnokot, Pálffyt helyettesítette, ő volt az összekötő kapocs: továbbította Károlyi Sándor leveleit Pálffyhoz, s az azokra érkező válaszokat Károlyihoz. Része volt a szatmári béke utáni konszolidációban is.

A Bevezetés után Ebergényi László válogatott leveleit közli Mészáros Kálmán. Az 1710. november 30. és 1712. január 4. között keletkezett dokumentumok (számuk 158) döntő hányadát Ebergényi László és Károlyi Sándor levelezése (142) teszi ki. Ebergényi Károlyihoz írt levelei (szám szerint 48) a Károlyi család nemzetségi levéltárában maradtak fenn (jelenlegi őrzőhelyük: Magyar Országos Levéltár, Budapest), míg Károlyi Ebergényihez írt levelei (94 db) a Csáky család szépmindszenti levéltárában találhatóak (ez a levéltár jelenleg Bécsben van, a Haus-, Hof- und Saatsarchivban). Az első három, Szabolcs

és Szatmár vármegyéhez, valamint Debrecen városához szóló felhívását Kecskemétről keltezte Ebergényi László (1710. november 30.). Ezekben megrótta a törvényhatóságokat, mert semmibe vették Pálffy János nyílt levelét: egyetlen település se küldte el követét Pestre a horvátországi bánhoz, a „mostani Commendérozó General Felt Marchall”-hoz. Engedelmességre inti őket: a kurucoktól nem kell tartaniuk, ám ha továbbra is ellenszegülnek, életüket és javaikat kockáztatják! (A levelek őrzőhelyéből kiderül, hogy a két vármegye és a szabad királyi város jobban félt a területükön, illetve közelükben állomásozó kuruc csapatoktól, mint az egyelőre még távol levő császári hadseregtől. Szabolcs és Szatmár vármegye Ebergényi levelét, hűségük bizonyítására, Károlyi Sándor kuruc tábornagnak küldte el. Debrecen megtartotta ugyan az eredeti példányt, de másolatát ők is eljuttatták Károlyihoz.) A gyűjteménybe felvett utolsó levél Nagykarolyban kelt 1712. január 4-én. Ez már a békeidőket idézi: Károlyi jelzi, hogy megkapta Ebergényi levelét a mellékletekkel együtt, de sietős útja miatt csak később tud részletesebben válaszolni.

Szólnunk kell pár szót a levelek stílusáról is. Meglepő a közvetlen, baráti hangnem. Ebergényi László így szólítja meg a nála 13 évvel fiatalabb Károlyi Sándort: „Méltóságos Generalis, régi, kiváltképpen való kedves Uram Öcsém!” Károlyi válaszelevele így kezdődik: „Méltóságos Generalis, nekem kedves Bátyám Uram!” Apróbb szívességet kérnek, gesztusokat tesznek, ünnepek előtt egymás feleségeit is köszöntik, illetve azok jókívánságait tolmácsolják. Már-már családias a hangulat, leveleiket olvasva nem gondolná az ember, hogy két szemben álló hadsereg egy-egy tábornoka írja ezeket a sorokat. Mindezt csak részben magyarázza a távoli rokoni kapcsolat, ennél talán fontosabb a régi ismeretség (Ebergényi a Rákóczi-szabadságharc kezdete előtt hosszabb időt töltött Szabolcs és Szatmár vármegyében, hogy ezredét újjászervezze, kiegészítse, ekkor került

baráti viszonyba Károlyi Sándorral, aki Szatmár vármegye főispánja volt.)

Sajnos hajlamosak vagyunk fekete-fehérben, kuruc-labanc ellentétben látni az 1703–1711 közötti időszakot, s most újra rá kell jönnünk – ahogy Mészáros Kálmán a Bevezetésben szépen megfogalmazta –, hogy „Ebergényi persze nem hazája ellen harcolt, pusztán a rendi elit tagjaként annak többségével együtt kitartott az uralkodó hűségén, s mikor módja nyílt rá, a rendi-nemzeti érdekek hatékony képviselőjét is felvállalta. 1711 elején is éppen erre vállalkozott, midőn Károlyi Sándorral való régi ismeretségét a békekötés ügyének szolgálatába állította.” És Károlyi Sándor se volt áruló, hosszas alkudozás után békével zárta le – Pálffyknak és Ebergényinek köszönhetően –, zárhatta le a nyolc évre nyúlt, az ország erőforrásait felemészítő (bel)háborút.

Nemcsak a szatmári béke történetével foglalkozó történészek forgathatják haszonnal a kötetet, de régiók helytörténészei is, hiszen csaknem valamennyi levél e térséghez kötődik. Ebergényi Nagykállóból, Debrecenből, Orosról, Tétről írja leveleit, Károlyi Olcsváról, Munkácsról, Salánkról, Szatmárról, Gelénesről, Nagykárolyból, Kölcseről, Gebéről, Gemzséről válaszol. A helytörténészek nyilván érdeklődéssel olvassák majd az ecsedi várra vonatkozó részeket is. Rákóczi saját uradalmának ezt a központját évekig építtette, erősíttette, mégis ellenállás nélkül került a császáriak kezébe. De nem Károlyi árulása miatt, ahogy ezt mindmáig feltételezték! Számukra fontos lehet az újfelhértói származású Nyüző Mihály kuruc ezredesre vonatkozó néhány utalás is.

A Mészáros Kálmán által közölt levelek jórészt kiadatlanok, ez nagyban megnöveli a Rákóczi Források harmadik kötetének értékét (az első két kötet anyaga ugyanis már régebben megjelent, de mivel itt-ott akadnak bennük olvasási vagy nyomdahibák, továbbá kevés az olvasót eligazító jegyzet, s hiányoznak

a keresést segítő névmutatók is, újra kiadásuk megkérdőjelezhetetlen), s aki látott valaha Károlyi-kéziratot (még a keltezésüket is nehéz kibogarászni, emiatt több levelét tévesen rakták időrendbe a levéltárosok!), az tudja igazán értékelni az elolvasásukra, sajtó alá rendezésükre fordított nem csekély munkát...

De ne feledkezzünk meg a harmadik titkárról! Míg Beniczky Gáspár, Pulyai János személyéről keveset tudunk, Bivolínyi Istvánról kicsit több életrajzi adattal rendelkezünk. Eredetileg Bercesényi Miklós főgenerális kancelláriáján dolgozott. 1709 nyarán ideiglenesen Csáky Mihály altábornagy mellett látta el az írni teendőket. A lipői hadjárat azonban Bivolínyi számára óriási fordulatot hozott: a császáriakhoz átszökő Szegedy Ignác (korábban az árulásért kivégzett Bezerédj Imre főstrázsamestere volt, ám ő kegyelmet kapott) és társai fogolyként őt is magukkal hurcolták. A trencsényi rabságból csak úgy szabadulhatott, hogy valamikor 1710 folyamán Ebergényi László szolgálatába állt: a magyar és latin titkári teendőket kellett ellátnia az altábornagy mellett. A szatmári békekötés után Ebergényi címzetes kapitánynak nevezte ki saját ezredébe, de még évekig titkárként alkalmazta. Csak 1718-ban cserélhette a tollat kardra: foglalhatta el beosztását az ezrednél. Észak-Itáliában szolgált. 1719 nyarán vesztette életét, talán a spanyolok elleni egyik ütközetben.

Bivolínyi István latin nyelven írt naplóját Bánkúti Imre fordította magyarra, s látta el jegyzetekkel. A nemrég elhunyt kiváló történész, számos forráskiadvány sajtó alá rendezője a Bécsben letétként őrzött, a Csáky család szepesmindszenti levéltárában található eredeti kéziratot használta, így felhívhatta a figyelmet az 1875-ben megjelent latin szöveg hiányosságaira is.

A napló jól kiegészíti Ebergényi László levelezését, hisz szinte pontosan ugyanazt az időszakot fogja át: 1710. novem-

ber 12–1711. május 28. A titkár napra pontosan rögzíti főnöke, az altábornagy tartózkodási helyeit, s a főbb eseményeket. 1710. november 12-én indultak el Kistapolcsányból (Bars vármegye), s 1711. január 7-én érkeztek Szabolcs vármegyébe, amikor is a lakatlan Nádudvar mellett elhaladva Szoboszlóra érkeztek. Régiókat csak rövid időre (1711. április 23–30.) hagyták el: Ebergényinek Kassát kellett átvennie a kapituláló kurucoktól. Ami a napló tartalmát illeti, fontosak a hadjárat nehézségeire vonatkozó megjegyzések. Bivolinyi gyakran ír a dühöngő pestisről: hol pusztít, hol szűnt meg, mennyi áldozatot szedett. A kemény hidegről: 1711 januárjában menetelés közben csaknem hétszázan meghaltak, mint írja „lélekzetük elakadt”. Így járt egy császári őrnagy is: január 22-én a Hadházi Kálló felé vezető úton leesett lováról, nem lehetett megmenteni, az utóbbi helyen temették el „a ruthének templomában katonai tiszteletadással”. Közvetlen élménye a kassai kapituláció is. Am másoktól hallott dolgokat is feljegyez. (Ebergényi szállásán gyakran fordultak meg magas rangú katonatisztek, császári tisztviselők.) Így Béri Balogh Ádám halálának körülményeit, vagy a Bercsényi Miklósról vonatkozó híreket. Volt főnökét gyakran emlegeti. (Vele kapcsolatban csak tényszerű közlésekre szorítkozhat, érzelmeit nem árulhatja el, hisz ő már a másik oldalon áll.) Attól tart, hogy mivel Lengyelországban tartózkodik, nem kaphat kegyelmet... Nem Bivolinyi érdeklődésének hiányán múlott, hogy kevés országos jelentőségű dolgot jegyezhetett fel. Egyszerűen nem volt részese a fontos eseményeknek. (Bezzeg Beniczky Gáspár állandóan a fejedelmi udvarban tartózkodott: ott, ahol a nagy horderejű döntések születtek, ahova mindenfelől befutottak a hírek!) Pedig ő, szerény lehetőségeit kihasználva, törekedett erre. Pl. Amikor megtudta, hogy Rákóczi és Pálffy Vaján találkozott, a Kállón maradó Ebergényitől

elkéredzkedett, odament, de csak kevés információhoz juthatott.

Magyarázat lehet a napló vázlatos voltára, hogy Bivolinyi titkárként dolgozott, az általa írt, a kezén átment levelek tartalmát nem ismertethette, őriznie kellett ura titkát. (Bezzeg Pulyai János, ő már, évekkel az események után, gond nélkül felhasználhatta a Pálffy János által diktált leveleket, sőt Károlyi Sándortól is kérhetett, kaphatott dokumentumokat, ezek akkor már nem képeztek titkot!) Illetve feljegyzéseit nagy valószínűséggel Ebergényi megbízásából készítette, s csak annyi volt az elvárás, hogy az időpontokat, helyszíneket, a főbb eseményeket rögzítse, hogy ha az altábornagynak jelentést kell készítenie, ezekre az adatokra támaszkodhasson. (Ezt a gyanút erősíti, hogy Bivolinyi naplójának kézírata a magyarországi hadjárat után Ebergényi Lászlóhoz került, s végül a Csáky család szepesmindszenti levéltárában őrződött meg.)

Az olvasó tájékozódását térképek és terjedelmes Függelék segítik: jelek és rövidítések, leszármazási táblázatok, idegen és régi szavak jegyzéke, katonai kifejezések magyarázata, egykorú pénznemek és mértékek, földrajzinév-mutató, személynévmutató, alakulatmutató. A leszármazási táblázatokból például kiderül, hogyan kerülhetett Ebergényi László levéltára a Csáky családhoz (a tábornagynak nem maradt fiúutóda, legidősebb lánya, Ilona Csáky Györgyhöz ment feleségül), és hogy Ebergényi milyen rokoni viszonyban állt Károlyival.

Rákóczi Források. Bene regi – a király javára. Ebergényi László császári altábornagy szerepe a szatmári békekötésben. Ebergényi László válogatott levelei és Bivolinyi István töredék naplója (1710–1711). A levelezést sajtó alá rendezte, a bevezetőt írta és a mutatókat összeállította Mécsáros Kálmán. A latin nyelvű naplót fordította és jegyzetekkel ellátta Bánkúti Imre. A latin nyelvű szövegrészeket lektorálta Tóth Gergely. Nap Kiadó Kft., 2010.

Sípos Ferenc

TARTALOM

A FŐSZERKESZTŐ: Búcsú az Olvasótól	3
------------------------------------	---

történelem

NÉMETH PÉTER: Szatmár vármegye. Történeti áttekintés	5
BENE JÁNOS: Szükségből erény. Strandfürdő a Sóstón	21

múltbanező

BAKÓ ENDRE: Nadányi Bessenyeiről	39
DALMAY ÁRPÁD: Egy elveszettnek hitt Kazinczy-levél	46
ORÉMUSZ KÁLMÁN: Munkács visszacsatolása	50

interjú

MARIK SÁNDOR: Egy élet két hazában, sok országban. Beszélgetés a Nyíregyházáról indult Várallyay Gyulával, a Világbank tanácsadójával	52
---	----

valóság

SZÉNÁS IGNÁC–SIKLÓS BALÁZS–GERDA ISTVÁN ZSOLT: Az Észak-alföldi régió munkaerőpiacának változása a gazdasági válság hatására	65
KORMÁNY GYULA: Gyümölcsstermesztés a Szatmár-Beregi-síkságon	75
OROSZNE PÁL ZSUZSA: Erkölcsi, morális ismeretek, értékpreferenciák vizsgálata egy kisváros iskolájában tanuló serdülők körében	83
RÉFI ATTILA–VIDA ISTVÁN: Megjelenés előtt a Magyarországi politikai pártok lexikona (1846–2010) első kötete	95

szemle

Kordokumentum Nyíregyházáról (<i>Nagy Ferenc</i>)	107
Közelebb a nyíregyházi színházhoz (<i>Ernei Júlia</i>)	110
Ami több az életnél (<i>Karádi Zsolt</i>)	113
Szatmár megye hatósága a középkorban (<i>Novák Ádám</i>)	116
Rákóczi után Pálffy, majd Ebergényi (<i>Sipos Ferenc</i>)	121